

Varde Latinskole.

Af Carl Lindberg Nielsen.

A.

»Wdi huer Kiøbsted skal være alleniste een Schole, Oc alle hin andre Puge Scholer, som her oc der holdis, skulle affligges. Saa skal hun dielis y flere atskillige lectier, at der kand giøres skielnet paa børnen. Icke skal der helder andet læres y dennom end Latine, Fordi latine Scholer forderffuis gierne aff de danske oc Tydske Scholer, Oc saa søge de meer deris egen fordiel oc forbedring end børnens, som lesse Grecisch oc Hebreisch, som det wel kiender seg sielff.

Huor som ere iij forstandere til Scholen, der skulle lectierne være iij. Men huore som er icke wden to, der skulle lectierne icke wden være iij.«

Saaledes befaler Kirkeordinansen af 1539, den Lov, hvorved Danmarks kirkelige Forhold ordnedes efter Reformationen i 1536. Til de allerede bestaaende Skoler ved Domkirker¹⁾ og Klostre føjedes en hel Række nye Skoler, idet hver Købstad — den være sig nok saa lille — efter Ordinansens Bydende skulde have sin Latinskole. Og snart skød da Latinskolerne op. I 200 Aar vedblev det Forhold at bestaa, at hver Købstad havde sin Latinskole. Da endelig, i 1739, kom der en gavnlig Forandring, idet Latinskolernes

¹⁾ Af Dømskolerne var navnlig Ribe og Roskilde Kathedralskoler betydelige. Peder Palladius fortæller i sin Visitatsbog, at da han gik i Skole, var der 700 Disciple i Ribe og 900 i Roskilde Skole.

Antal indskrænkedes til 20, og det forordnedes, at de mindre Skoler, der hele Tiden havde kæmpet med Fattigdom og maattet lade sig nøje med usle Lærere, skulde nedlægges og deres Indtægter anvendes til Bedste for de større Skolers Lærere og Disciple.

Allerede i Christian den Femtes Tid havde der været Tale om at nedlægge en Del af de smaa Latinskoler, uden at det dog den Gang blev til noget.¹⁾ Ved kgl. Reskripter af 13. og 20. Juni 1732 paalagdes det Biskopperne i Danmark, Norge og Island at indsende Betænkning om, hvorledes det lærde Skolevæsen kunde forbedres, tilligemed Oplysninger om samtlige Latinskolers Lærerpersonele og om de Skolerne tillagte Indtægter. Da Bispens Indberetninger, der vel i Regelen støttede sig til Betænkninger fra Rektorerne, var indkomne, nedsattes der 13. Marts 1733 en Kommission bestaaende af 5 Mænd, af hvilke de vigtigste var Oversekretær Iver Rosenkrantz til Rosenholm, Sjællands Biskop Christen Worm og Historikeren, Professor og Gehejmearkivar Hans Gram. I September 1736 indgav Kommissionen et »allerunderdanigst Forslag til en Kongelig Allernaadigst Forordning angaaende Scholevæsenet i Danmark og Norge samt dets Forbedring.« Kongen lod Forslaget gennemgaa af den danske Hofpræst Erik Pontoppidan, hvis Betænkning ikke mere kendes, og af den juridiske Professor Andreas Højer. Kommissionen fik nu Ordre til at indarbejde deres Ændringer i det oprindelige Forslag. 22. Februar 1737 udgik der en kgl. Befaling til Kommissionen, hvori det hed, at da Kongen vilde indskrænke Skolernes Antal og anvende de Indtægter, som de Skoler nød, der skulde nedlægges, til Gavn for de vedblivende,

¹⁾ Zwergius: »Det siellandske Clerisie«. København 1754. Side 661--62.

saa skulde Kommissionen overveje, hvilke Skoler der burde nedlægges, og hvilke der burde vedblive. Kommissionen skrev altsaa til Biskopperne og meddelte Afskrift af det kgl. Reskript og forlangte, at de »med forderligste« skulde erklære sig om, hvilke Skoler der skulde vedblive og hvilke ej.

9. Oktober 1737 døde Biskop Worm. Et andet af Kommissionens Medlemmer var død nogle Maaneder i Forvejen og et tredje faldet i Unaade et Par Aar tidligere. Da Kommissionen saa kun bestod af 2 Medlemmer (Rosenkrantz og Gram), har Kongen vist ønsket, inden den endelige Afgørelse blev truffet, at høre den nye Biskop, Worms Svigersøn, Peder Herslebs Mening. Den videre Forhandling maatte derfor ud-sættes. Hersleb udnævntes til Sjællands Biskop den 27. Oktober 1737, men fik paa Grund af Vinteren Lov at vente til om Foraaret med Flytningen fra Kristiania, hvor han hidtil havde været Biskop. I Maj 1738 indtraadte han i Kommissionen. Under 4. August 1738 indgav han en lang Afhandling, »Aller-underdanigste, enfoldige, dog velmeente Tanker over den projecterede Schole-Fundatz.«

Den 17. April 1739 kom saa endelig den kgl. Forordning, ifølge hvilken 29 af Danmarks 49 Latinskoler ophævedes fra Nytaar 1740. Af Sjællands 15 Latinskoler blev kun 8 tilbage, af Fyns og Lolland-Falsters 10 kun 4 og af Jyllands 24 kun 8. I Ribe Stift ophævedes Varde, Vejle, Ringkøbing, Lemvig og Holstebro Skoler, medens Ribe, Fredericia og Kolding Latinskoler fik Lov at fortsætte. De vedblivende Skoler skulde nyde Størsteparten af de ophævedes Indtægter, og i Stedet for disse skulde der indrettes danske Skoler.

Samme Dag som den kgl. Forordning udkom, fik Kommissionen Ordre til at indgive et Forslag om den

nødvendige Omlægning af Latinskolernes Indtægter. For Ribe Stifts Vedkommende skete Omlægningen ved et Reskript af 4. Marts 1740 paa Grundlag af Indberetninger fra Stiftsøvrigheden til Kommissionen. En Del Vanskelighed voldte det, at mange, der havde stiftet Legater ved de nu ophævede Skoler, under svære Forbandelser havde forlangt, at disse Kapitaler kun maatte anvendes til Gavn for den bestemte Skole. Man kom om ved det paa den Maade, at det bestemtes, at de Pengesummer, der henlagdes til andre Skoler, fortrinsvis skulde komme Elever fra den By til gode, hvis Latinskole Legaterne oprindelig havde tilhørt. Saaledes lagdes alle Varde Skoles Indtægter til Kolding Skole, hvor de fortrinsvis skulde komme Elever fra Varde til gode, og det endskønt i alt Fald een af Legatstifterne, Maren Graafod, i sit Testamente havde bestemt, at hendes Legat skulde tilfalde Ribe Latinskole (der jo vedblev at bestaa), saafremt Varde Skole nogen Sinde skulde blive ophævet.

* * *

Kilderne til Varde Latinskoles Historie er ikke særlig talrige eller righoldige. Kun om Skolens Ophævelse og dens Rektorer er det muligt at skaffe sig nøjere Underretning.

Varde Latinskole nævnes første Gang i 1542, da Kong Christian den Tredie under 10. Maj henlagde til Skolemesteren (∴ Rektoren) i Varde Kongens Trediepart af Tienden, der ydedes af de Bønder, der plejede at søge til Varde Kirker. 13. December 1558 fik Høreren paa samme Maade 1 Pund Korn af Kongens Andel af Ovtrup Sogns Tiende.¹⁾

¹⁾ 1 Pund var dengang 4 Tønder à 6 Skæpper, i alt = 24 Skpr. ∴ 3 af senere Tidens Tønder. Her skal imidlertid ved 1 Pund Korn forstaaes 1 Ørtug Rug og 1 Ørtug Byg. (1 Ørtug var 10 Skpr. Rug, 12 Skpr. Byg og 20 Skpr. Havre.)

Tredie Pinsedag den 19. Maj 1551 brændte Varde Skole tilligemed en stor Del af Byen og begge Kirkerne. Inden Skolen var genopbygget og atter færdig til Brug, var der hengaaet en halv Snes Aar, og Kongen havde i den Tid ikke mindre end fire Gange maattet minde sine Lensmænd paa Riberhus, hvem det paahvilede at sørge for Genopbygningen, om den afbrændte Skole.¹⁾

Skolen havde 2 Lærere: en Rektor og en Hører. Den første Rektor, hvis Navn kendes, har vi i 1596, den første Hører, hvis Navn kendes, 1587.²⁾

Om et Bibliothek ved Varde Skole fortæller Rektor Terman Termansen i et Brev fra Tiden mellem 1713 og 1720 saaledes (oversat fra Latin): »Da jeg overtog Styret over denne Skole [1713], fandtes vor Skoles Bogskab næsten blottet for Bøger, paa nær en græsk-dansk Ordbog og Calepini Leksikon. Salig Hr. Niels Arensberg³⁾ skænkede i Aaret 1664 en Sum paa 100 Daler (hvilket jeg har læst i et ældgammelt Dokument) til Anlæggelsen af et Bibliothek hos os, hvilket Peder Pedersen, Hans Friis, Ture Terkelsen [Rektor ved Varde Skole] og Hans Enevoldsen senere forøgede. Men os har (ak desværre!) mine Forgængeres Forsømmelighed intet efterladt uden det blotte Rygte herom.«⁴⁾ 1739 talte Bibliotheket 52 Værker foruden »henved 30 heele

¹⁾ Se »Kancelliets Brevbøger« 20. April 1558 og 7. Maj 1560.

²⁾ Hørerens Navn var Thomas Hansen Varde. Han blev 1586 Student og Aaret efter Hører ved Varde Skole. Kom 1589 tilbage til Universitetet. Fik 1598 testimonium publicum og blev 1599 Sognepræst i Gunderslev. Hans Dødsaar kendes ikke; men hans Eftermand var i Embedet 1610. (Se »Kirkehistoriske Samlinger« 3. Rækkes 1. Bind Side 746 og Wibergs Præstehistorie.)

³⁾ Niels Hansen Arensberg (Aquilomontanus) var Sognepræst ved St. Jacobi Kirke i Varde fra 1653 til sin Død 1694; Provst 1660.

⁴⁾ Chr. Falster: »Sermo panegyricus de variarum gentium bibliothecis scholasticis.« Flensborg og Leipzig 1720. Side 42—43.

og nogle mutilerede Disputatzer« samt »nogle smaae Bøger, som til Skolens fattige Discipler for Skolens Penge ere kiøbte og meestendeel forslidte.«

Ingen berømte Mænd er udgaaet fra Varde Skole. Ved Paasketid 1556 fik Skolen en adelig Discipel Kjeld Juel, hvilket var en Sjældenhed i de Tider, da de adelige helst ikke satte deres Børn i Latinskolerne, der mest var for Fattigfolks Børn.¹⁾ Varde Skole var lille. Det var derfor kun faa Studenter, der udgik derfra. Mere end 2 ad Gangen evnede den ikke at dimittere til Universitetet, og det skete endda saa langt fra hvert Aar. I 1738 var Discipelantallet 10, nemlig 5 i Rektors og 5 i Hørerens Lektie. Latinskolernes Disciple skulde i de Tider som Løbedegne forrette Degnetjeneste ved de Kirker, der laa inden for en Omkreds af 2 Mil fra den Købstad, hvor de gik i Skole, mod at faa Indtægten af vedkommende Degnekald. Fra Varde Skole vides Disciplene at have forrettet Løbedegnetjeneste i Grimstrup, Alslev, Hostrup og maaske flere Steder. Omkring Aar 1700 ophørte Løbedegnetjenesten til disse Sogne, der i Stedet fik Sædedegne.

I 1715 nægtede de Bønder omkring Varde, der søgte Kirkerne der i Byen og i mange Aar havde ydet Skolen 1 Læs Tørv aarlig, at fortsætte med denne Ydelse.

¹⁾ Kjeld Juel var Søn af Iver Juel til Stubbergaard (f. 1494, † 24. Aug. 1556), der selv havde gaaet i Skole i Ribe (8 Aar) og Aarhus (2 Aar), havde studeret ved Københavns Universitet og i Köln, hvor han i 1519 havde taget Magistergraden sammen med den jævnaldrende Johan Friis til Hesselager, der var Kansler under 3 Konger (Frederik I, Christian III og Frederik II). Kjeld Juel har under sin Skolegang i Varde sikkert været i Huset hos sin Faster, der boede paa Ladegaarden til det gamle Vardehus. Han var født 31. Maj 1549, arvede Stubbergaard efter sin Fader og døde 10. Aug. 1606 uden at efterlade sig Børn. — Se Iver og Kjeld Juels Familieoptegnelser trykt i »Danske Samlinger« 1. Rækkes 1. Bind Side 47—59, »Fra Ribe Amt« 1910 Side 100, O. Nielsen: »Hjerm og Ginding Herreder« Side 433 og 440—41 og sammes Afhandling om Vardehus i »Samlinger til jydsk Historie og Topografi« 2. Rækkes 2. Bind Side 341 f.

Skolens Rektor fik 1. Marts Tilladelse til, at de Papirer, han i den Anledning skulde fremlægge for Retten, maatte fremlægges paa ustemplet Papir.¹⁾ Landstingsdommen, der faldt i April, gav Skolen Medhold og forpligtede Bønderne til stadig at hjælpe denne med et Læs Tørv aarlig.

Da Varde Latinskole ifølge Forordningen af 17. April 1739 skulde nedlægges og dens Indtægter henlægges til en anden Latinskole, indgav Ribe Stifts Amtmand og Biskop til Kommissionen (Rosenkrantz, Hersleb og Gram), der skulde foretage Omlægningen af de lærde Skolers Midler, et Forslag angaaende denne Omlægning for Ribe Stifts Vedkommende tilligemed udførlige Oplysninger om Skolernes Indtægter. Dette Forslag vilde henlægge Varde Skoles Indtægter til Ribe Latinskole; men da Forslaget tog altfor meget Hensyn til Ribe Skoles Fordel og for lidt til Kolding og Fredericia Skoler, kunde Kommissionen ikke tage dette Forslag til Følge, og Varde Skoles Indtægter blev derfor ved kgl. Reskript af 4. Marts 1740 tillagt Kolding Latinskole. Den tidligere Hører ved Varde Latinskole Niels Nielsen Bollerup²⁾ blev dansk Skoleholder i Varde og Degn ved begge Kirker. Han fik Bolig i den tidligere Latinskole, der i mange Aar derefter afgav Bolig for Kordegnen i Varde. Bygningen staar endnu om end adskilligt forandret. Den ligger lidt Vest for St. Jacobi Kirke. Forsiden bestaar af Munkesten, Bagsiden af Bindingsværk. Den tilhører nu Avlsbruger Mads Madsen.

¹⁾ Jydske Registre 1. Marts 1715 (Rigsarkivet).

²⁾ Født i Varde 1711. Søn af Niels Iversen Sthaal og Anna Nielsdatter Bollerup. Student fra Varde 1730. Hører i Varde 1731. Theologisk Kandidat 1737 (3. Karakter). Fra 1740 Kordegn ved begge Kirker i Varde. 1745 Sognepræst i Lem i Bølling Herred. Død 1790.

B.

Rektorer ved Varde Latinskole.¹⁾

1. Peder Nielsen, død 18. Februar 1596.²⁾
2. Niels Pedersen, kaldet af Biskop Hegelund til Skolemester 21. April 1596. 1603 »turbatus mente deliravit« o: 1603 blev han forvirret og sindssyg.²⁾
3. Søren Ibsen Ribe. Af Biskop Hegelund 20. December 1610 kaldet fra Sorø til Skolemester i Varde. Blev 16. Juni 1611 personel Kapellan hos Sognepræsten ved St. Nicolai Kirke i Varde Hr.³⁾ Jakob Mikkelsen og havde 13. Oktober samme Aar Bryllup med dennes Datter Vibeke.²⁾
4. Jørgen Jørgensen Grimstrup. Deponerede 1620 i Rostock, men immatrikuleredes 1621 ved Københavns Universitet. Var 1622 Rektor i Varde, i hvilket Aar han den 27. Maj promoveredes til Baccalaur.
5. Jakob Hansen Durik. Født i Vordingborg 1608. Gik først i Skole i sin Fødeby, men fra 1631 i Roskilde, hvorfra han 1632 dimitteredes til Universitetet. Fin Latiner. Skrev et latinsk Digt i Anledning af den senere Lundebiskop Peder Pedersen Vinstrups Bryllup 1634. 1641 kaldtes han fra Embedet som Rektor i Varde til at være Sognepræst i Mejrup. Gift med Kirsten Christensdatter († 18. Sept. 1676, 66 Aar gl.), Datter af Hr. Duriks Formand i Kaldet Hr. Christen

¹⁾ Af Hørere har der i Tidens Løb været en uhyre Mængde i Varde, idet de fleste kun har været Hørere et Par Aar. Af alle disse er imidlertid kun et Faatal kendt, da de har været meget forsømmelige med at indføre Hørereden i Stiftets gejstlige Edsbog. Og om de fleste af dem, der kendes, vides kun lidet. Medens Rektorlisten ikke har noget Hul i Tiden ca. 1640—1740, er der store Huller i Hørerlisten fra samme Tidsrum. At anføre nogle enkelte tilfældige Hørere ses der ingen Grund til, hvorfor en særlig Omtale af Hørerne udelades.

²⁾ Biskop Hegelunds (1542—1614) Almanakker paa det kgl. Bibliothek.

³⁾ »Hr.« foran et Navn betød i ældre Tid altid, at vedkommende var Præst.

Christensen Ferring og Hustru Kirsten Nielsdatter. Hr. Durik døde 22. Juni 1667 og ligger sammen med sin Hustru begravet i Mejrup Kirke.

6. Peder Hansen Ribe. Student fra Ribe 1635. Skrev 1641 som Rektor i Varde i Anledning af Jomfru Margrethe Krag's¹⁾ Jordefærd et latinsk Digt, der staar trykt bag i Hr. Jørgen Pallesen Jernes²⁾ Ligprædiken over Jomfruen.

7. Anders Nielsen Hebo 1643. Søn af Niels Andersen til St. Hebo i Janderup og Anna Nielsdatter.³⁾ Student fra Ribe 1638. Baccalaur 12. Maj 1640. Aflægger 27. Juni 1643 Ed for Biskoppen som Rektor i Varde. Samme Aar (inden 12. September, da hans Efterfølger som Rektor aflægger Rektoreden) Sognepræst for Thisted og Tilsted. Magister 1647. Navnet paa hans første Hustru, med hvem han havde mindst 3 Døtre, kendes ikke. Gift anden Gang med Karen Sørensdaughter, med hvem han havde en Søn. Død i November 1692. Faar i Wibergs Præstehistorie følgende smukke Skudsmaal: stridig, trættekær, egen-sindig og selvraadig; idelige Processer med Under-, Lige- og Overmænd; straffet for Slagsmaal 1655; undlod 1671 at bede for Kongen; afsat 29. April 1674 for sit Forhold mod Kapellanen, men ved Højesteret 28. Sept. samme Aar forlod Kongen ham dog for den Gang hans Forseelse; i det hele otte Gange anklaget; var uartig mod alle sine Biskopper; hans Enke gik fra Arv og Gæld.

8. Søren Christensen Borris eller Hviid (Hvide, Albin) 1643—47. Født 1618. Ifølge Wibergs

¹⁾ Datter af Christen Krag til Lydumgaard og Ellen Vind og Søster til den senere Oversekretær Erik Erag.

²⁾ Sognepræst ved St. Jacobi Kirke i Varde fra 1632 til sin Død 1653.

³⁾ Se »Fra Ribe« Amt 1911 Side 31.

Præstehistorie vistnok Søn af Hr. Christen Hviid (der skal have været af Absalons Slægt), Sognepræst for Borris og Faster (f. 1579, † 1652). Borris blev ligesom Anders Nielsen Hebo Student fra Ribe 1638 og Baccalaur 12. Maj 1640. Aflagde 12. September 1643 Ed som Rektor i Varde og 17. September 1647 som Sognepræst for Sønder og Nørre Bork. Hans Hustru hed ifølge Wibergs Præstehistorie Maren Jonsdatter Brøndum og var vist Datter af Provsten Hr. Jon Madsen, Sognepræst for Brøndum og Vester Nebel fra 1624 til sin Død ca. 1658. Under Krigen 1659 blev Hr. Borris saa ilde mishandlet af Soldater, fordi han ikke kunde opfylde alle deres Begæringer, at han om Natten med sin frugtsommelige Hustru og to smaa Børn maatte flygte fra sit Hjem; i Mørket, til Fods, ja undertiden krybende paa Hænder og Fødder maatte de tilbagelægge den tre Mil lange Vej til Varde, hvor Præsten døde straks efter sin Ankomst (»Døde i en hastig Feber i Varde 1659«).¹⁾ Havde 4 Sønner og 3 Døtre, hvoraf 2 Sønner og 2 Døtre overlevede ham.

9. Hans Nielsen Skaarup 1647—49. Student fra Viborg 1642. 1649 Sognepræst for Rær, Hansted og Vigsø. Gift med Maren eller Marie Sørensdatter, der døde 1677. Selv døde han 1676. Havde 1 Søn, Erik Hansen Holm, der blev Sognepræst for Visby og Heltborg.

10. Jens Pedersen 1649—59. Endnu i 1831 var hans Ligsten i Behold. Den laa da i en Have i Varde, hvor den 20-aarige P. G. Thorsen (senere Overbiblio-

¹⁾ O. Nielsens Fremstilling i »Samlinger til jydsk Historie og Topografi« 1. Rækkes 7. Bind efter en Meddelelse fra saa sent som 1768, hvorefter Hr. Borris under Krigen af Frygt om Søndagen efter Gudstjenesten drog til Varde og blev der til næste Lørdag, og at han paa en saadan Rejse kom saa slemt til Skade i Ovtrup Vad, at det voldte hans Død, synes ikke at være rigtig.

thekar ved Universitetsbibliotheket og Etatsraad) afskrev Indskriften, der lød saaledes:

Under denne Sten hviler i Herren hæderlige og vel-lærde Mand Jens Pedersen, som, efter at han paa 10 Aars Tid havde været Rektor i den latinske Skole her i Warde, saligen hensov i Herren d. 30te Decbr. 1659 i hans Alders 36te Aar. Han forventer med alle Guds Børn en glædelig og ærefuld Opstandelse paa den yderste Dag.

Gratia, Iane, petra et signant tibi nomen et omen,
Gratia te fovit, refovet te petra salutis.¹⁾

Thorsen bemærker om Stenen: »Denne Steen har jeg seet idag, da den ligger i Bolderups Have; den er meget godt konserveret, meget er smukt indhugget paa den. Kun de 2 latinske Vers ere temmelig ulæselige. — Warde $\frac{5}{8}$ 31. Th.«

11. Anders Rasmussen Spandeth 1660. Født 7. Oktober 1637 i Ribe, hvor hans Fader Rasmus Kjer-sing var Købmand; Moderen hed Anna, Datter af Raad-mand Anders Pedersen Spandeth, efter hvem han tog sit Tilnavn. 1656 Student fra Ribe. 1657—59 Hov-mester for Rigshovmester Joakim Gersdorfs Børn og hans Bibliothekar. Under Københavns Belejring viste han sig kæk, navnlig ved Stormen paa Byen Natten mellem 10. og 11. Februar 1659, hvorfor han ifølge kgl. Rundskrivelse af 16. Sept. 1659 tilligemed andre fik Løfte om fortrinlig Adgang til Ansættelse. Blev derfor 1660 Rektor i Varde (aflægger Eden 4. Januar). 27. December samme Aar af Anna Vind til Endrup-

¹⁾ Det latinske Vers betyder:

Naade og Klippe, Jens, betegner dit Navn og dit Omen (Varsel),
Naaden oplivede dig, Frelsens Klippe genopliver dig.

(Jens betyder Naadebarnet og Peder en Klippe.)

holm og 6 andre kaldet til Sognepræst for Nykirke og Faaborg. 5. Februar 1680 Viceprovst i Skads Herred, Provst 13. Oktober samme Aar. Død 27. December 1692. Gift med Anna Lauridsdatter, med hvem han havde 2 Sønner og 3 Døtre, af hvilke Anna blev gift med Sognepræst Poul Madsen Buch i Øse og Næsbjerg.

12. Niels Nielsen Holstebro 1661—64. Født 1635 i Holstebro. 1661 Rektor i Varde. 16. November 1664 ordineret til Sognepræst for Ho og Oksby. Hans Formand som Præst var i Oktober død af Pest, efter at alle hans Husfolk i Forvejen var død af samme Sygdom. Paa Grund af Pesten, som dog snart efter ophørte, boede Hr. Niels Holstebro i nogen Tid hos en Bonde i Nørballe. Hr. Niels var lærd og alvorlig; skrev gerne paa Latin; opskrev alt, hvad der passerede; men hans Søn og Efterfølger brændte det meste. Død 12. Okt. 1692. Gift 1670 med den 30-aarige Margrethe, Datter af Raadmand Laurids Baggesen i Ribe. Havde 15 Børn, af hvilke 7 Sønner og 2 Døtre overlevede ham. En Søn, Thomas Høberg, var en Tid Hører i Varde, men blev afsat 1713. Jens Nielsen Ho blev Faderens Efterfølger som Præst og ægtede sit Næstsøskendebarn Kirsten¹⁾, Datter af Borgmester Casper Christoffer Castensen i Ribe. Vibeke Nielsdatter Ho blev 15 Aar gl. gift med en Broder til denne sin Svigerinde Bagge Caspersen Castensen, Sognepræst i Thorstrup og Horne, og ægtede efterhaanden hans 3 Efterfølgere, men overlevede dem alle og døde 1755, 75 Aar gl.

13. Svend Andersen Soderup 1664—67. Søn

¹⁾ En Broder til hende var den rige Magister Maturin Castensen, Sognepræst i Jærne og Skads, død 1747. Se om ham »Fra Ribe Amt« 1906 Side 51—112.

af Sognepræst Anders Svendsen til Soderup og Eskildstrup. Student fra Helsingør 1660. Aflagde 3. Februar 1664 Ed som Hører ved Ribe Skole. Blev samme Aar Rektor i Varde. Kaldtes 24. Juni 1667 til Sognepræst for Navr og Sir. Hans Datter Anna Margrethe Svendsdatter Soderup blev gift med Eftermanden som Sognepræst Hr. Christian Berntsen Vellejus eller Vedel. Hr. Soderup døde 1693.¹⁾

14. Ture Terkelsen 1667—83. Født 1640 i Varde, Søn af Terkel Turesen og Karen Pedersdatter. Blev vistnok 1660 eller 1661 Hører ved en eller anden Latinskole. Aflagde 26. Juni²⁾ 1667 Ed som Rektor i Varde. 17. Marts 1683 kaldet til Sognepræst for Hemmet og Sønder Vium af Amtmand i Skivehus Amt Henrik Müller til Lønborggaard; ordineret 28. Marts. Død 9. Maj 1709. Begravet i Hemmet Kirke. I Korets søndre Side er indmuret en Ligsten over ham, hans 3 Hustruer og 13 Børn. Gift første Gang med Else Madsdatter, der døde i Varde, mens han endnu var Rektor, og med hvem han havde 7 Børn. Gift anden Gang 29. Decbr. 1685 med Johanne Jakobsdatter Holm, født 1667, Datter af Sognepræst i Hemmet (1664—80) Jakob Jakobsen Holm og Hustru Gertrud Sørensdatter Glud. Johanne Jakobsdatter Holm var en Sønnedatters Sønesøns Datter af den fra Reformationens Indførelse og H. F. Ewalds Roman »Den skotske Kvinde paa Tjele« bekendte Broder Thøger (urigtigt kaldet Løvenbalk). Johanne Jakobsdatter fødte sin Mand en Datter Marie (der blev gift med Niels Bigum, der senere

¹⁾ F. Hvass henregner i sit Værk »Samling af Meddelelser om Personer og Familier af Navnet Hvas« 5. Del Side 118—20 Svend Andersen Soderup til Familien Hvas; men som paavist af F. C. Sommer i »Personalhistorisk Tidsskrift« 3. Rækkes 3. Bind er dette urigtigt.

²⁾ Aftrykket af »Ribe Stifts Gejstliges Edsbog 1643—1682« i »Danske Samlinger« 1. Rækkes 4. Bind har urigtigt Januar.

blev Ejer af Viumgaard) og døde i August 1689. Ture Terkelsen blev tredje Gang gift med Ida Pedersdatter, Enke efter Hr. Jesper Thomsen, Sognepræst til Dejbjerg og Hanning 1680—89. Hun var født 1657 og Datter af Sognepræst i Dejbjerg Peder Andersen Hjerm († c. 1680) og Kirsten Enevoldsdatter. Efter Ture Terkelsens Død blev Ida Pedersdatter 6. Marts 1710 gift med dennes Efterfølger Hr. Morten Christensen Friis, død 1731. Selv døde hun 1737 eller 1738. Med Ture Terkelsen havde hun 2 Sønner og 3 Døtre, af hvilke Datteren Margrethe blev gift med sin Stedfader Hr. Friis's Efterfølger Peder Nielsen Bruun; hun blev begravet i Guldager 16. Juli 1781. Kirstine Turesdatter († 1724) blev 1723 gift med Sognepræst i Sønder Felding og Assing Manasse Pedersen Tøxen (Søn af Sognepræst ved St. Nicolai Kirke i Varde Peder Tøxen og Margrethe Nielsdatter Arensberg), der sammen med sin Broder Niels Tøxen, Sognepræst i Verst og Bække, i 1740erne gjorde sig bekendt ved at nægte at indføre »Pontoppidans Forklaring« (til Luthers lille Katekismus), i hvilken de fandt falsk Lære. I Albert Thuras Manuskript »Valvae scholarum Danici regni apertae« paa Universitetsbibliotheket i København kaldes Ture Terkelsen »vir doctus et poeta haud infelix« : en lærd Mænd og ikke uden digteriske Evner. Bag i den Digtsamling, som Elisabeth Pedersdatter ¹⁾ paa St. Hebo i Janderup Sogn udgav i 1689 under Titelen »Aandelig Brudeharmonie«, har Ture Terkelsen skrevet følgende ret nette

¹⁾ Om hende se »Fra Ribe Amt« 1911 Side 31—32. — Hendes i 1667 afdøde Mand Niels Nielsen Hebo var Broder til Rektor Anders Nielsen Hebo i Varde.

Ære-Digt

Til

Den Hæderbaarne/ Gud- og Dyd-elskende
Matrone,

Elisabeth Peders-Daatter/

Der hun udi Trykken lod udgaa hendis
Brude-Harmonie/

Fremsat af

H: Ture Terkelsøn

Sogne-Præst til Hemmed
og Vium.

Imprimatur,
C. Bartholin.

Paradis og Urte-Krants	Bliv da ved du Christi Brud
Gylden-smykke/ Leeg og Dants/	Smuk at siunge Højsang ud.
Smuk Paulun og Konge-stool/	Saadan Sang om Brudgom din
Morgen-Røde/Maan' og Sool/	Fryder Hiertet meer end Vin:
Udstafferet Brude-sal/	Enke varst du sidste Aar ¹⁾ /
Fiske-Vand og grønne Dal/	Nu i Brude-Lyst-Hus gaar/
Lys og Glæde/ Fugle-sang/	Hos den som din Siæl har kiær;
Vaaréns Fryd Spadsere-gang/	Leeg og siung vær u-fær/
Vin og Salve/ Nardus-Lugt	Lad kun Michol ²⁾ suur udsee/
Rose/ Lili'/ søde Frugt/	Systerne ³⁾ sig Vrede tee:
Ligner Christi Kierlighed	Lad kun skumle hvo der vil/
Til hans liden Menighed:	Christus ynder selv dit Spil.

15. Niels Nielsen Kragelund 1683—94. Født 1658, Søn af Sognepræst til Lejrskov og Jordrup Magister Niels Pedersen Kragelund (død 1695) og Sønnesøn af Biskop Peder Jensen Kragelund († 1681) i Ribe. Student fra Ribe 1678. 1683 Rektor i Varde. 1686 fik

¹⁾ Elisabeth Pedersdatter udgav 1687 Digtsamlingen »Enkens Suk og Sangoffer».

²⁾ Michol (el. Michal), Kong Davids Hustru, »foragtede David i sit Hjerte, da hun saa ham danse af alle Kræfter foran Pagtens Ark.» Se 2. Samuels Bog 6, 16—23 og 1. Krønikerne's Bog 15, 29.

³⁾ = Søstrene 3: Michols ligesindede, der forarges over religiøs Glæde.

han Succession paa Sognekaldet ved St. Jacobi Kirke i Varde efter Hr. Niels Hansen Arensberg¹⁾, hos hvem han samtidig blev Kapellan, og blev efter dennes Død 1694 hans Efterfølger. Magister 24. Maj 1702. Blev ogsaa Provst, men hvornaar vides ikke. Var stundom slemt forvildet i Hovedet. Saaledes forefaldt der i 1725 en slem Skandale i Aal Kirke ved Sognepræsten Rasmus Jensen Lassens Begravelse, da en Nabopræst skulde holde Talen, men Kragelund pludselig kom til Stede, ilede op paa Prædikestolen og brugte haarde Ekspressioner mod dem, som faldt andre i Embedet o. s. v. Han maatte til sidst føres ud af Kirken.²⁾ Død 1728. Gift med Magdalene Mortensdatter Friede († 7. Juli 1760), Datter af Tolder i Varde, forhen kgl. Lakaj Morten Christensen Friede († 1685) og Maren Jakobsdatter Bjørn († 1745).³⁾ Niels Nielsen Kragelund havde 2 Sønner og 3 Døtre. Af disse blev Datteren Maren Bjørn Nielsdatter Kragelund († 1775) i 1729 gift med Laurits Struch Christensen Engelstoft⁴⁾ († 1779), der 1727—29 havde været Sognekapellan⁵⁾ i Varde og 1729—78 var Sognepræst for Sebber og Lundby; deres Sønnesøn var Historikeren, Professor Laurits Engelstoft (1774—1851), og deres Sønnedatters Søn var Biskop i Odense Christian Thorning Engelstoft (1805—89).

16. Peder Nielsen Kragelund 1694—1713. Foregaaendes Broder. Født 1665. Student fra Ribe 1687. Baccalaur 21. Maj 1690. Rektor i Varde 1694. Paa Grund af Klage fra Magistraten i Varde over Rektor Kragelunds og Høreren Thomas Høbergs »Forsøm-

¹⁾ Se Side 480 Fodnote 3.

²⁾ Wibergs Præstehistorie.

³⁾ Se »Fra Ribe Amt« 1917 Side 556 f.

⁴⁾ Blev Jubellærer.

⁵⁾ Sognekapellanerne i Varde synes at have assisteret ved begge Kirker.

melse i deris Embeder« fik Biskop Johan Ocksen i Ribe 13. Maj 1713 Befaling af Kongen til at »removere« Kragelund fra Rektoratet paa Grund af hans forargelige Forhold i Liv og Levned, »saasom til hans Forbedring ingen Forhaabning skal være, eller at Skolen, saa længe hand derved forbliver, skal kunde komme sig.«¹⁾ Til Degn var han imidlertid god nok, og fra 1717 og indtil sin Død var han Degn i Grimstrup (blev begravet 13. Februar 1739 i Grimstrup). Gift første Gang med Karen Madsdatter. Gift anden Gang med Elisabeth eller Else Teilmann. En Søn af Kragelund og Elisabeth Teilmann, Niels Christian, født i Grimstrup 1720, blev Præst i Helnæs paa Fyn og døde 1784.²⁾

¹⁾ Ved samme Lejlighed fjernedes ogsaa Thomas Høberg, Søn af Skolens tidligere Rektor Niels Nielsen Holstebro; men dertil behøvedes ikke en kgl. Ordre. Høberg var theologisk Kandidat. Blev 1731 Degn i Brøndum og Vester Nebel og levede endnu i denne Stilling 1762 og var da 85 Aar gl. Han skal have været lærdere end Præsten.

²⁾ Elisabeth Teilmann var vistnok Datter af Christen Nielsen Teilmann og Kusine til Amtmand Christian Teilmann, Stamfaderen til den adelige, endnu eksisterende Familie Teilmann. Jeg har ikke haft Lejlighed til at undersøge Spørgsmaalet i Kirkebøgerne, men har maattet nøjes med trykte Kilder, af hvilke dog de 2 vigtigste er samtidige med hendes Søn Niels Christian Kragelund. Elisabeth Teilmann anføres hverken paa Andreas Teilmanns »Teilmann-Stammen« (København 1841) eller i sammes »Stamtavle over Familien Teilmann og Descendenter« (København 1844); men Christopher Giessing siger i 1. Del af sit Værk om »Jubel-Lærere« (København 1779) paa Stamtavlen over Familien Kragelund, at Peder Nielsen Kragelunds Hustru var Søster til Kammerraad Teilmann, og Biskop Jørgen Carstens Bloch († 1773) siger i sin »Den Fyenske Geistligheds Historie« 2. Bind 1. Hefte (Odense 1790) under Helnæs, at Niels Christian Kragelunds Morbroder var Sognepræst Hans Teilmann i Bragernæs og Strømsø i Norge. Da vi nu gennem Jens Worms Leksikon over lærde Mænd og Blochs fynske Præstehistorie ved, at Niels Chr. Kragelund har gaaet i Latinskole i Vordingborg [Bloch meddeler tillige, at han først har gaaet i Varde Latinskole], hvorfra han 1740 blev Student og samme Aar Hører der, da vi endvidere fra Andreas Teilmanns to ovennævnte Stamtavler over Familien Teilmann ved, at der i Vordingborg var en Kammerraad og Amtsforvalter Andreas Teilmann (f. 1699, gift 1730, død 1772), der havde en Broder Hans Teilmann (f. 1705, død 1765 (og ifølge Stam-

17. Terman Termansen 1713—38. Født i Byen Kjærbøl i Farup Sogn ved Ribe. Student fra Ribe 1696. Baccalaur 30. Maj 1698. 1699—1700 Privatlærer for de senere saa bekendte Brødre Nicolaj og Broder Brorson.¹⁾ Derefter Hører i Ribe. 1708 er der »Klage-maale over tredie Lectie Høreren i Riber Skole Terman Termansen angaaende hans usømmelig og en Lærer, der burde at foregaa Ungdommen med gode exemplar, uanstaaelig forhold, saa vel imod een Studiosum navnlig Lauritz Hemmingii, som ellers.« I den Anledning havde Biskop Christian Muus forespurgt, om Terman Termansen efter Forordningen af 7. April 1694 om den studerende Ungdom i Skolerne kunde fjernes fra sit Embede uden Proces og Rettergang, men fik ved kgl. Brev af 26. April 1708 tilkendegivet, at det kunde ikke lade sig gøre; men Skolen fik bevilget Frihed for stemplet Papir og Skriverløn i Retterne under Processen.²⁾ Termansen blev dog ikke afsat fra sit Embede; men 28. Juli 1713 kaldte Biskop Johan Oksen ham til Rektor i Varde, hvilken Kaldelse fik kgl. Konfirmation den 12. August. Termansen døde i Marts 1738. Gift med Karen Olufsdatter Engelstoft, død i April 1743. Termansens eneste Barn Ingeborg Margrethe (f. 6. Januar 1715, død 7. Februar 1775) blev 8. Oktober 1733 gift med Rasmus

tavlen fra 1844 gift 1739)), der netop var Præst i Bragerne og Strømso, maa vi antage, at Elisabeth Teilmann har været deres Søster og ligesom de Barn af Christen Nielsen Teilmann, Køb- og Handelsmand i Ribe, siden i Hjerting. Christen Teilmann var ifølge en haandskreven Tilføjelse i et Eksemplar af Andreas Teilmanns Stamtavle fra 1844, der ejes af det kgl. Bibliothek, født 1645 og døde 1726. Hans Broder hed Hans Teilmann og var Fader til Amtmand Christian Teilmann.

¹⁾ Se »Kirkehistoriske Samlinger« 3. Rækkes 6. Bind Side 666.

²⁾ Jydske Tegnelser 26. April 1708 Nr. 36 (i Rigsarkivet). — Hvad det er for en Forseelse, Termansen har gjort sig skyldig i, lader sig ikke med Sikkerhed afgøre blot ved Henvisningen til Forordningen af 7. April 1694.

Øllgaard, født 10. November 1709, død 10. August 1770 som Købmand, Byskriver og Hospitalsforstander i Varde og Ejer af Bramminge. Deres Sønesøn Nikolai Esmarch Øllgaard (f. 1775 paa Sneumgaard, som hans Fader ejede) var 1830—54 Biskop i Viborg; død 1863.

18. Jens Sørensen Bach 1738—39. Kaldet til Rektor i Varde den 11. April 1738 af Biskop Matthias Anchersen, fik kgl. Konfirmation paa Kaldelsen den 25. April. 8. Juni 1738 skriver Rektor Bach til Biskop Anchersen: »Inaugurationen [o: Bachs Indsættelse som Rektor] skede Mandagen d. 2. Juni, da der efter Lejlighed blev holden en liden Musik udi Skolen med et Enstrument kaldet Regal¹⁾ og 3 Fioler, hvorved blev sjungen 3 danske og 1 latinsk Stykke, som paa Akten kunde bekvemme sig; samme Tid blev af Provsten²⁾ holdt en sirlig latinsk Oration og et Ris af Cathedra mig overleveret, og derpaa efter liden mellemgående Musik traadte jeg i Cathedra med det Vers: I Jesu Navn skal al vor Gerning ske, og da jeg havde holdt en liden latinsk Oration, blev sluttet med Musik; Magistraten, Hr. Borrebye³⁾, Byfogden⁴⁾, Studentere af Byen tilligemed de fornemmeste af Borgerskabet saavel som og Hr. Niels Hammer udi Jandrup var til Stede Akten at bivaane.« Efter at det ved den kgl. Anordning af 17. April 1739 var blevet besluttet at nedlægge Varde Skole, skriver Rektor Jens Bach, der havde Kone og 4 smaa Børn og »bliver uden Brød og dog ingenlunde tviler paa Hans Maysts.

¹⁾ Et Slags Orgel.

²⁾ Hr. Rasmus Eriksen Svitzer, Sognepræst ved St. Nicolai Kirke i Varde 1721, fra 1731 tillige Sognepræst ved St. Jacobi Kirke; død 1747.

³⁾ Poul Mortensen Borrebye, Sognekapellan i Varde fra 1731 til 1744, da han blev Sognepræst for Gudum og Fabjerg; død 1748.

⁴⁾ Christian Hjørning, Byfoged i Varde 1723—43.

Naade for mig og andre fattige reducerede Skoelienere,« den 8. September 1739 til Stiftamtmand Gabel og Biskop Anchersen og bad om »Attest og Recommendation, som jeg i Cancelliet til Beviis paa mine Forhold kunde foreviise, hvorefter jeg ogsaa ville haabe allernaadigst at vorde hiulpen.« Ifølge kgl. Reskript af 4. Marts 1740 skulde han »til første forefaldne Convenable Vacance af Præste-Kald anføres«; men han er imidlertid aldrig blevet Præst.

C.

I.

Catalogus over Varde Skoeles tilhørende Bøger.¹⁾

A^o 1738 d. 7. Junij vare vi underskrevne forsamlede udi Varde Skole, hvor da Seig^r Rasmus Ølgaard, sl. afdøde Rector Terman Termansens Svogger²⁾, leverede til Rector Jens Bach følgende Bøger Varde Skole tilhørende:

Nr. 1. Een danske Bibel af Missions Colleg. [1717].
 Nr. 2. Lexicon Schrevelii. [Corn. Schrevelii: Lexicon manuale Græco-Latinum et Latino-Græcum, Leyden, 1654]. Nr. 3. Gradus ad Parnassum. [Enten af Chastillon 1652, eller af Paulus Aler († 1727)]. Nr. 4. Prosodia Smetii. [1599].

Samme Dag blev et Skab i Skolen aabnet, hvor da følgende Bøger forefandtis:

In folio.

Nr. 1. Calepini Lexicon. [Polyglotte. Regio, 1502].
 Nr. 2. Scapulæ Lexicon. [Græco-Latinum, 1580].

¹⁾ Ved de Bøger, som kunde bestemmes, er i skarp Klamme tilføjet Trykkested og -Aar samt eventuelt Supplering af Titelen. Kun 1. Udgave anføres.

²⁾ o: Svigersøn.

Utrumq. mutilatum et laceratum.¹⁾ Nr. 3. En gl. Latinsk, Tydsk og Grædsk Bibel. Nr. 4. Jacobi Vecheri Medicinæ utriusq. syntaxis [ex Græcorum, Latinorum et Arabum thesauris collecta, Basel, 1562].

In quarto.

Nr. 1. Caspari Scioppii Scaliger Hypobolimæus. [Mainz, 1607]. Nr. 2. M. Chemnitius de duabus in Christo naturis. [Jena, 1570]. Nr. 3. Vinchelmanni Hochzeitspredigten. [Leipzig, 1617]. Nr. 4. Plautus. Nr. 5. Jacobi Matthiæ doctrina de concionandi ratione. [Basel, 1589]. Nr. 6. Liber orationes et disputationes quasdam continens. Nr. 7. Laurentii [à] Troupitzen Kriegeskunst. [Frankfurt a. M., 1638]. Nr. 8. En dansk Regne-Bog. Nr. 9. Novum Test. Græc. (involucro, principio et fine carens.²⁾ Nr. 10. Petri Ap[p]iani Cosmographiæ et Geographiæ principia [Landshut, 1524]. Nr. 11. Fürsten Spiegel. Nr. 12. Jacobi Franci [Pseudonym for Conrad Memmius, der levede omkring 1590] Historiæ relationis continuatio. Nr. 13. Vigandi Catechisticæ explicationes. [Strassburg, 1576]³⁾. Nr. 14. Longomontani Cyclometria. [Kbhvn., 1612]. Nr. 15. Trostii Gram. Hebr. [Wittenberg, 1632].

In octavo.

Nr. 1. Valerius Maximus. Nr. 2. Meisneri Philosoph. sobria. 2 tomer. [Giessen, 1611]. Nr. 3. Mejeri Philosophiæ Fundamenta. Nr. 4. Sculteti [† 1624] Idea concionum Dominical. Nr. 5. Drusii Observationes sacræ. [Franeker, 1594]. Nr. 6. Enchiridion practicum Medico-chirurgicum. Nr. 7. Euclidis elementorum libri XV. Nr. 8. Stretonis Fundamenta sanctitatis. Nr. 9. Kirchmannus de funeribus Romanorum. [Hamburg, 1605]. Nr. 10. Horloges des Princes. [1555, af Antoine de Guevare]. Nr. 11. Mentzeri Anti-Martinius. [Frankfurt a. M., 1604]. Nr. 12. Philosophiæ veteris et novæ volumen 2^{dum}. Nr. 13. Biblia hebraica non punctata. Nr. 14. Casp. Barth. Systema Physicum. [Kbh., 1628]. Nr. 15. Pal-

¹⁾ ∅: begge defekte og sønderrevne.

²⁾ ∅: mangler Bindet, Begyndelsen og Slutningen.

³⁾ Bogen er i Oktav og ikke i Kvart.

ladii Isagoge ad libros Proph. et Apostol. [Wittenberg, 1557]. Nr. 16. Vandalini Meditationes litaneuticæ. Nr. 17. Claubergii Physica. [Amsterdam, 1664]. Nr. 18. Ejusdem Specimen logicæ Chartesianæ. [Defensio Cartesiana adversus Jacobum Revium . . . et Cyriacum Lentulum . . . Amsterdam, 1652]. Nr. 19. Gronovii notæ ad Livium. [Epistolæ, in quibus multa T. Livii loca geographica emendantur et illustrantur, Amsterdam, 1678]. Nr. 20. Cornelius Tacitus. Nr. 21. Réflexions sur la Politesse. Nr. 22. Hieronymi Stridonensis Epistolæ selectæ. [Dillingen, 1565].

Nok fandtis henved 30 heele og nogle mutilerede Disputatzer, hvilket altsammen er overleveret til bem^{te} itzige Rector til Forvaring, og fleere Bøger eller Skrifter vare ey at finde.

Testerer

Warde ut supra R. E. Svitzer.

P. Borrebye.

Endnu foruden nogle smaae Bøger, som til Skolens fattige Discipler for Skolens Penge ere kiøbte og meestendeel forslidte, findis Skolen tilhørende:

Vasmuth: Gram. Hebr. [Kiel, 1666], Primitiva Græca, Rethorica Gludii [Kbhv., 1701], Dito, Epitome Bartholini [Kbhvn., 1716], Ciceronis officia, Manuale Pas[s]oris [Georg Pasor: Manuale græcarum vocum N. T., Herborn, 1636].

Dette at være rigtig saavel som ovenskrevne conform med dend af Hr. Proust Svitzer og Hr. Borrebye underskrefne Fortegnelse tester:

Varde d. 15. Jun. 1739.

J. Bach.

(I en Pakke med Dokumenter vedrørende Reduktionen af Ribe Stifts latinske Skoler i Ribe Bispearkiv i Landsarkivet i Viborg.)

II.

12. April 1715 fik Rigets Biskopper Ordre til at indsende til Danske Kancelli Kopier af Fundatser angaaende Kirker, Skoler, fattige og Hospitaler.¹⁾ Under sin Syslen med dette Arbejde fik Ribe Stifts Biskop, Laurits Thura, Øjnene op for de elendige økonomiske Forhold, hvorunder mange af de smaa Latinskolers Lærere levede. Sammen med Stiftamtmand Henrich Ernst von Calnein indsendte han derfor følgende Andragende til Kongen:

Saasom de Latiinske Skoler fast over aldt Stifted ere i gandske slet tilstand, at i dend sted der tilforn aar efter aar dygtige Personer derfra til Academied ere dimitterede, saa findes der nu ved somme af Skolerne neppe 6 à 8 Dissipler, som videre ere fremkomne, end at de læse i deres Danske Catechismus og dend saa kaldede Donat og Aurora²⁾: Og det paa dend eene side vel merkes, at paa somme stæder er dend allerstørste og fast eeneste skyld hos Lærerne, som enten til deres Embede ere u-døgtige eller anvender ikke tilbørlig fliid og vindskibelighed paa Ungdommens Underviisning: Hvilke dog, som de sidder med Hustru og Børn i kummerlig vilkor, ey skulde med Lands Lov og Ræt vilde væрге sig, dersom mand vilde efter deris fortæeneste see der hen paa, at andre i deris sted motte Skolen til bedste og opkomst blive satte til Embedet, maa mand, naar mand har givet iidelige og alvorlige formaninger til dem og end taget skriftlig forpligt fra dem om forbedring, i det øvrige med smerte see paa, at Skolerne dog alligevel ved dennem blive øde og ruinerede, aldt under dende forevending, at i disse vanskelige tider faa eller ingen

¹⁾ Sjællandske Registre 12. April 1715 Nr. 95.

²⁾ Ved Donat forstodes Begyndergrammatikken; den havde sit Navn efter en romersk Grammatiker af dette Navn i det 4. Aarh. e. Kristus. Aurora (egentlig »Aurora latinitatis« : Latinskhedens Morgenrøde) var en 1638 af Professor Thomas Bang udgiven Glosesamling, der skulde læres udenad; den anvendtes helt ind i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede.

har lyst til at sætte deris børn til Skolerne: Hvor da dende eene forhaabning er til overs, at enten ved døden eller anden forandring Skolerne fra slige u-nøttige lærere motte blive entledigede. Men det befindes igien paa dend anden side, at dend gandske ringe Indkomst, som nydes af Lærerne, i Skolerne, gjør dennem sorrigfulde og u-fyrige til deris arbeide, i særdelighed mens de bekomme meesten overaltdt slet intet af de Accidentier, som ved Brude-vielser, Børne-daab eller Barsel-koners introduction og offer-gang motte forefalde, hvor om dog paa andre stæder et vist reglement Skolerne til gode er opretted. Da, ihvorvel vi allerunderdanigst og u-forgribeligen formeene billigt at være, at der og for Skolerne her udi Stifed sligt et reglement blev opretted, saa sees dog forud, at der, naar sligt skulde stilles i verk, megen forhindring og modstand vilde sette sig i veien,

Hvorfore

Vi af Ed. Kongl. May^t allerunderdanigst ere begierende, at det os allernaadigst motte befales tillige med Magistraten i de Kiøbstæder, hvor Skole-Tjænernes løn befindes saa ringe, saadant et reglement i pennen at forfatte, hvor ved de af Indvaanerne, for hvilke Skolen udi ovenbem^e tilfælde enten i Kirken eller i Huusene nogen sær opvartning med Sang haver at giøre, motte vide, hvad de derfor til Skolen have at betale: Hvilked reglement da saaledis efter billighed og vedkommendes evne skulde blive læmped, at vi allerunderdanigst vilde formode, at det af Eders Kongl. May^t selv vilde blive anseet for taaleligt og nyde allernaadigst Ratification.

H. E. v. Calnein. L. Thura.

(Indlæg til jydske Tegnelser 30. Maj 1716 Nr. 33. — I Rigsarkivet.)

30. Maj 1716 faar da Etatsraad og Stiftsbefalingsmand Henrich Ernst von Calnein og Biskop Mag. Laurits Thura Befaling til tilligemed Magistraten i de Købstæder i Ribe Stift, hvor Skoletjænernes Løn fin-

des ringe, at forfatte saadan et Reglement, hvorved de af Indvaanerne, for hvilke Skolen formedelst Brudevielser, Børnedaab og Barselkvinders Introduktion og Offergang nogen sær Opvartning med Sang har at gøre, kan vide, hvad de derfor til Skolen bør betale, og samme Reglement da til videre kgl. allern. Approbation at indsende.¹⁾

*

Allernaadigst Reglement
for
Varde latinske Schoele.

Vi Friderich dend Fierde etc. gjøre alle vitterligt: At eftersom hos os allerunderdanigst er bleven ansøgt og begiert voris allernaadigste Confirmation paa efterskrevne Reglement, lydendis Ord efter andet, som følger —

For at efterkomme udi dybeste Underdanighed Hans Kongl. Maj^{ts} allernaadigste Befaling til mig Henric Ernst von Calnein, Kongl. Maj^{ts} Etats Raad, Stifts-Befalings Mand og Ampt-Mand over Riber Huus Ampt, og mig Mag^{ster} Lauridtz Thura, Biscop udi Riber Stift, af dend 30. May næst afvigte, at vi tillige med Magistraten udi Kiøbstæderne skulle ved de Latinske Skoler udi samme Stift, hvor Lærernis Indkomst er ickun ringe, et vist Reglement med forderligste indrette, efter hvilket kunde viidis, hvad til bem^{te} Latinske Skolers Beste bør af Byens Indvaanere ved Brudevielser, Børne-Daab og Kirkegangs Koners Introduction at betalis, vare vi d. 7de Augusti nest forleden paa Varde Raadstue tilligemed Borgemester og Raad udi begge Sogne-Præsters Overværelse i bem^{te} Varde forsamlede, og efterat Mand paa beste maader Byens Vilkor og Leylighed hafde overveyet og fundet for got at sortere og inddeele samptlige Byens Indvaanere udi fiire Classes, saaledis at

¹⁾ Jydske Tegnelser 30. Maj 1716 Nr. 33. — I Rigsarkivet.

Til dend 1ste Inddeeling kunde henhøre Rangs-Personer, naar nogen af dend stand i Byen maatte være boesiddende eller sig der paa stedet opholde, Præsterne, Magistraten, Kongl. Betiente, fornemme Handelsmænd, sampt, uden Byes, Lunderup Gaards Besiddere.

Til dend 2^{den} Andre velhavende Kiøbmænd, Kremmere, Borgere og fornemme Haandværks folk.

Til dend 3^{die} Andre Borgere og Haandværks folk af slettere Vilkor.

Til dend 4de Sogne-Mændene uden for Byen, som søger Kirken her i Byen, saa og Daglønnere i eller uden Byen.

Blev eragtet til Skolens Beste billigt og efter Indvaanernis Vilkor taaleligt, at ved

Brude-vielser

Som skeer udi Huusene

Nyder Skolen af Rangs-Personer 4 Rdl.
Af alle andre uden forskiel 1 — 2 Mk.

Ved Brude-Vielser i Kirken

Gives til Skolen af dem i dend første

Inddeeling » Rdl. 4 Mk.
2^{den} » — 3 —
3^{die} » — 2 —
4de » — 1 —

Ved Børne-Daab

Gives Skolen af dem udi dend første

Inddeeling » Rdl. 2 Mk.
2^{den} » — 1 — 4 Sk.
3^{die} og 4de » — » — 8 —

Ved Barsel-Konis Indledning

efter deris Barne-fødsel

Forholder mand sig med Skolen, ligesom ved Børne-Daab ommeldt er.

Og som Magistraten samme Tiid begierede, at der og nu maatte sættis og anordnis noget vist om, hvis Skolen ved de afdødis liigfærd bør at nyde (hvor-

paa og dend Kongl. Forordning om Begravelser dateret d. 7de Novembr. 1682 allernaadigst henseer) blev anset for billigt, at

Naar Liig begravis i Kirken

Faaer Skolen.....	2 Rdl.
Men er det et lidet Barn under 5 Aar, givis ickun.....	1 —
Naar paa Kirke Gaarden et Liig begravis, som begge Kirkernis Klokker ringis for, hvilket vel gemeenligst skeer, naar de udi dend 1 ^{ste} og 2 ^{dn} Inddeeling bestæder deris døde til Jorden, nyder Skolen	1 Rdl. 2 Mk.
De i dend 3 ^{die} Inddeeling giver til Skolen.....	1 — » —
Og da saavelsom ved forrige Jordfærd bør Rektor tilligemed Hørerne og Disciplerne ved Ligfærden gjøre Opvartning.	

De i dend 4de Inddeeling giver..... » Rdl. 3 Mk.
Hvor da Hørerne med dend halve Deel af Disciplerne betiener Sangen; men vil nogen have Tjeneste af Skolen, saaledes som i de øvrige Inddeelingler skeer, skal det, naar de derefter Skolen ogsaa betaler, ingenlunde vegres.

Og bør Skolen ved alle Liigbegængelser, som dend gjør Opvartning hos, holde Sangen ved Graven vedlige, indtil Liigfølgen gaar fra Graven ind i Kirken, og da først holde op med Sangen og dend samme strax igienn i Kirken at begynde.

Og som Rector Scholæ i alle fornæfnte Poster bør med det, som her ommeldet er, at være fornøjet og icke over det samme eske noget af nogen, saa staar det og enhver frit for, som Gud har givet Efne og Vilkor dertil, at give over Reglementet saa meget, som ham behager.

Med de Liig, som ved tolv slet uden Liigprædiken bestædiges til Jorden, forholdis saaledis:

For et voxen Liig, som begravet i Kir-
ken, faar Skolen..... » Rdl. 2 Mk.
Paa Kirkegaarden..... » — 1 —

Men for Børn under 5 Aar givis Halvparten. Fat-
tige, som nyder Jorden fri for deris fattigdoms
Skyld, giver intet.

Er saaledis til Hans Kongl. Maj^{ts}. allernaadigste
Befalings allerunderdanigste Fuldbyrdelse dette Regle-
ment efter Billighed og Indvaanernis Vilkor sampt-
lige Vedkommende til tilbørlig Efterretning indrettet.

Varde d. 7de Augusti A^o 1716.

H. E. v. Calnein. L. Thura.

Jens Thaulou. Stephan Pedersen. L. I. Tarm.¹⁾

Da ville vi forskrefne Reglement udi alle dets Ord,
Clausuler og Puncter, saasom det heroven findis
indført, allernaadigst have confirmeret og stadfæstet
saa og hermed confirmerer og stadfæster. For-
bydendis alle og enhver herimod, eftersom forskrevet
staar, at hindre eller udi nogen Maade Forfang at
gøre.

Under vor Hyldist og Naadel

Givet paa vort Slot Kiøbenhafn d. 12. Martij A^o 1717.

L. S. Under vor kongl. Haand og
Zignethe.
Friderich R.

Dette at være udi alle Maader ligelydende med
Originalen testerer

H. E. von Calnein L. Thura.

Ligelydende med Originalen test. I. Bach.

Varde d. 15. Juni 1739.

(I en Pakke med Dokumenter vedrørende Reduk-
tionen af Ribe Stifts latinske Skoler i Ribe Bispearkiv
i Landsarkivet i Viborg.)

¹⁾ Jens Berthelsen Thaulow var Borgmester i Varde, Stephan Pedersen og
Lars Jepsen Tarm Raadmænd. Se »Fra Ribe Amt« 1917 Side 558 f og
1918 Side 594 Fodnote.

III.¹⁾

Designation

over

Lærernes udi Riiber Stifts Latinske
Skoler saavel som Disciplernes aarlige
Indkomster.²⁾

- ¹⁾ Alle de Dokumenter, der anføres her under III, er udarbejdet af Stiftamtmand Gabel og Biskop Anchersen i Slutningen af 1739 paa Grundlag af Oplysninger fra Skolernes Rektorer og til Brug for Kommissionen, der skulde foretage Omlægningen af Latinskolernes Indtægter.
- ²⁾ Det er ikke nogen helt korrekt Titel, dette Dokument, der er mærket »A«, har faaet. Det er saaledes for Varde Skoles Vedkommende kun en Opgørelse af de Indtægter, der kunde overflyttes til en anden Skole. De øvrige Indtægter, der ikke godt kunde overføres til en Skole i en anden By og derfor skulde tilfalde den danske Skole, der oprettedes i Stedet for den latinske, opføres i et Dokument mærket »K« med Titelen »Designation paa det, som hver Stæd, hvor de Latinske Skoler afgaar, kand blive tilbage til de Danske Skolers underholdning« (se Side 507 f). Af en Opgørelse af Rektor Bach over sine og Hørerens Indtægter (en Opgørelse, der nu findes i Landsarkivet i Viborg i en Pakke med Dokumenter fra Skolereduktionen) ses, at Rektor i Varde af de Indtægter, der skulde blive tilbage til den danske Skole, havde faaet Halvdelen af Accidenserne ved Begravelser og Bryllupper (den anden Halvdel har Hørerens formodentlig faaet) og $\frac{1}{3}$ af Accidenserne ved Barnedaab og Barselkoners Introduktion (de resterende $\frac{2}{3}$ er antagelig blevet delt mellem Hørerens og Disciplens). De samlede Accidenser beløb sig i 1738 iflg. Rektor Bachs Opgørelse til 8 Rdl. (jfr. Dokumentet »K« Side 508). Tillige nød Rektor Degnerenten af Byen (5 Rdl. 2 Mk. 12 Sk.) og Renten af 33 Rdl. 2 Mk., som iflg. Rektor Bachs Opgørelse »formeenes, som og hidtil er skeet, Rectori at tilkomme«; disse Penge var »til Hans Kongl. Mayst.'s Tieneste forstrakt«; Rentepengene beløb sig til 1 Rdl. 4 Mk. aarlig; men Stiftøvrigheden maa have fundet, at disse Penge rettelig tilkom Skolens Disciple, hvorfor denne Kapital i Dokumentet »A« opføres under »Warde Skoles Disciplers Aarlige Tillæg«. Tillige fik Rektoren i Varde »af Skolens penge for indkomsternes ringhed« 2 Rdl. 4 Mk., formodentlig ligeledes Penge, der egentlig skulde komme Disciplens til gode. Paa samme Maade fik Hørerens i Varde foruden det i Dokumenterne »A« og »K« anførte »af Skolens Penge for Choer sang at sønge . . . aarligen 2 Rdl., saa og for lønnens ringhed 1 Rdl. 2 Mk.«, antagelig Penge, som Disciplens egentlig skulde have haft. Og endelig fik Hørerens 1 Rdl. 4 Mk. aarligt for at prædike hver anden Søndag i Hospitalet.

Warde-Skole.

1. Rectors Indkomster.

1. Rug = 32 Tdr. 3 Skpr. à 1 Rdl. 2 Mk. Tønden, er	43 Rdl. 1 Mk. » Sk.
2. Qvæg Tiende ¹⁾	5 — » — » —
3. Renter ²⁾	5 — » — » —
Summa Rectors aarlige Løn . . .	53 Rdl. 1 Mk. » Sk.

2. Hørerens Aarlig Løn i Warde.

1. Af Outrup Konge Tiende ³⁾ :	
Rug = 10 Skpr. à 1 Mk.	1 Rdl. 4 Mk. » Sk.
Byg = 12 Skpr. à 12 Sk.	1 — 3 — » —
2. Degne Korn ⁴⁾ af Jandrup Sogn:	
Byg = 6 Tdr. 6 Skpr.	6 — 4 — 8 —
Degne Korn af Lunde Sogn:	
Byg = 2 Tdr. 4 Skpr.	2 — 3 — » —
Degne Korn af Torstrup Sogn:	
Rug = 10 Skpr.	1 — 4 — » —
3. Degne Penge ⁴⁾	5 — » — » —
Summa Hørerens Aarlig Løn . .	19 Rdl. » Mk. 8 Sk.

3. Warde Skoles Disciplers Aarlige Tillæg.

1. Skolens Legata:

Af een Eng, som er givet til Skolen af Sal. Maren Graafoed d. 14. Maji 1684, beliggende udi

¹⁾ De Indtægter, der nævnes i disse 2 første Poster, havde Rektor i Warde faaet tillagt 1542 (se Side 479).

²⁾ Af en Kapital paa 100 Rdl., som Hans Pedersen Vejrmøller i Warde havde laant (ifølge Rektor Bæchs Opgørelse af sine Indtægter).

³⁾ Disse Indtægter af Ovtrup Kongetiende fik Hørerens tillagt i 1558 (se Side 479).

⁴⁾ Indtil 1683 var Degnekaldene paa Landet delt i 2 Slags: Kald med Sædedegne og Kald, hvis Indtægter var tillagt den nærmeste Latinskole. Indtægterne af den sidstnævnte Slags Kald tilfaldt enten Latinskolens Lærere, der lod al Degnetjenesten udføre ved en Substitut, som de underholdt, eller ogsaa Disciplene, der som Løbedegne besørgede Degnetjenesten om Søndagen og ved Bryllupper og Begravelser samt underviste Landsbyens Børn lidt om Søndagen, medens de underholdt en Substitut til at ringe med Kirkeklokken og til at gaa paa Omgang paa Sognets Gaarde, saa at alle Sognets Børn kunde faa 1 Dags Undervisning om Ugen. Ved Christian den Femtes Danske Lov (1683) bestemtes det, at der herefter kun maatte være Sædedegne. Til Genløb for den Indtægt, Latinskolerne derved mistede, skulde alle Degne aarligt give en Femtedel af deres Kornindkomst til de latinske Skoler, enten i Korn eller Penge.

Janderup Adel Enge, svares
aarlig leye¹⁾ 11 Rdl. » Mk. » Sk.

2. Skolens Capitaler:

1. Hans Pedersen Veyer Møller, efter Obligation af 22. Decembr. 1730, svarer af Capital 126 Rdl. 2 Mk. aarlig Rente 6 — 1 — 14 —
 2. Barberer²⁾ Henrich Christian Wulff, efter Obligation af 8. Decembr. 1732, af Capit. 62 Rdl. 3 — » — 9 —
 3. Raadmand Krag, efter Obligation af 30. Septr. 1734, aarlig Rente af Capital = 203 Rdl. 2 Mk. 10 — 1 — » —
 4. Peder Frantzen Ledertouer af Capit. 53 Rdl. 2 Mk., efter Obligation af 23. Junii 1736, aarlig Rente 2 — 4 — » —
- N. B. For Renterne af disse Capitaler er hidindtil kiøbt og uddeelt sort Klæde til nogle af Skolens Discipler hvert andet Aar.
5. Hos Hans Kongl. Maj^t, efter forrige Hospitals Forstander Jørgen Biørns beviis under 7de April³⁾ 1714, Rente af Capital = 33 Rdl. 2 Mk. 1 — 4 — » —
 6. Af een Eng⁴⁾ i Møll-Enge svares aarlig Afgiøvt 3 — 2 — » —

¹⁾ Disse Penge skulde efter Testamentet dels anvendes til fattige Skolebørns Klæder og Underholdning, dels til i St. Jacobi Kirke i Varde at forsyne en Lysekrone, som Maren Graafod havde skænket til Kirken, med Lys og endelig til at vedligeholde hendes Grav og Gravsten. Ved Varde Skoles Ophævelse skulde Pengene tilfalde Ribe Latinscole. (Den omtalte Lysekrone er den, der i Varde Kirke hænger i Skæringspunktet mellem Hovedskibet og Korsarmene.) Jfr. Side 479 og 514.

²⁾ Paa den Kopi af Obligationen, som Rektor Bach indsendte til Stiftsøvrigheden, staar der: »Stads Chirurgus«.

³⁾ Maa være en Fejlskrift for Februar.

⁴⁾ Hed efter Rektor Bachs Opgivelse Maren Andersdatters Eng.

7. Rente af Capital = 40 Rdl., som staar hos Provst Svitzer	2 Rdl. » Mk. » Sk.
3. Degne Pensioner:	
1. Degnen i Øsse: Byg = 18 Skpr. à 12 Sk., er	2 — 1 — 8 —
2. Lunde Degn: Byg = 12 Skpr.	1 — 3 — » —
3. Guldager Degn	2 — » — » —
4. Grimstrup Degn: Byg = 20 Skpr.	2 — 3 — » —
5. Brøndum Degn	2 — » — » —
6. Torstrup Degn: Byg = 2 Tdr.	2 — » — » —
7. Alslef og Haarstrup Degn: Rug = 2 Tdr.	2 — 4 — » —
8. Aal Degn	2 — 4 — » —
9. Hodde og Tiistrup Degn..	1 — 2 — » —
Summa Warde Skoles Discip- lers Aarlig Tillæg	59 Rdl. » — 15 Sk.

Saaleedes Extraheret ved

C. C. v. Gabell. Matthias Anchersen.

Bramminge og Riibe d. 22. Decemb. A^o 1739.

(Indlæg til jydsk Tegnelse 4. Marts 1740 Nr. 14. —
I Rigsarkivet.)

*

Designation

Paa det, som hver Stæd, hvor de Latinske Skoler
afgaar, kand blive tilbage til de Danske Skolers
underholdning.¹⁾

Warde Skole.

1. Skole Huuset.
2. Af hver Gaard Mand udenbyes et Læs Tørv.

¹⁾ Dette Dokument er mærket »K«.

3. Degne Rente af hver Huus i Warde 4 Sk., er 5 Rdl. 2 Mk. 12 Sk.¹⁾
4. Det, som kand faaes til Accidencer ved Liigbegængelser, Brudevielser, Børnedaab og Kirke Koners Introduktion efter aller naadigst Reglement dater. d. 12. Martii 1717, eragtes aarlig for ungefær. 8 — » — » —
- Ad notam. Hørerer haver havt 1 Rdl. 4 Mk. aarlig for at prædike hver anden Søndag i Hospitalet, enten samme skal herefter tillegges den Danske Skoleholder for at siunge een Psalme og læse et Capitel i Biblen, eller hvorledes dermed skal forholdes, indstilles til de Herrer Committeredes nærmere Gotfindende.

= 13 Rdl. 2 Mk. 12 Sk.

Saaleedes Eragtet og Forfattet af
C. C. v. Gabell. Matthias Anchersen.

Bramminge og Riibe d. 22. Decembr. A^o 1739.

(Indlæg til jydsk Tegnelse 4. Marts 1740 Nr. 14. — I Rigsarkivet.)

*

Til Sammenligning anføres her efter »Designation over Lærernes udi Riiber Stifts Latinske Skoler saavel som Disciplernes aarlige Indkomster« og efter »Designation paa det, som hver Stæd, hvor de Latinske Skoler afgaar, kand blive tilbage til de Danske Skolers underholdning,« hvad de øvrige Latinskoler i Ribe Stift havde i Indtægt.

¹⁾ Svarer til 131 Huse.

Ribe Skole.

Rektor 185 Rdl. 3 Mk. — Conrektor 256 Rdl. 2 Mk. 11 Sk.¹⁾ — 5. Lektie Hørereren 94 Rdl. 4 Mk. — 4. Lektie Hørereren 89 Rdl. 4 Mk. — 3. Lektie Hørereren 88 Rdl. 4 Mk. 8 Sk. — 2. Lektie Hørereren 84 Rdl. — 1. Lektie Hørereren 82 Rdl. — Kantor 28 Rdl. — Disciplene 433 Rdl. 1 Mk. 6 Sk.

Fredericia Skole.

Rektor 218 Rdl. — 3. Lektie Hørereren 73 Rdl. 2 Mk. — 2. Lektie Hørereren 66 Rdl. 2 Mk. — 1. Lektie Hørereren 75 Rdl. 2 Mk. — Disciplene 74 Rdl. 2 Mk. 8 Sk.

Kolding Skole.

Rektor 192 Rdl. 5 Mk. 8 Sk. — 3. Lektie Hørereren 67 Rdl. $10\frac{2}{3}$ Sk. — 2. Lektie Hørereren 64 Rdl. $10\frac{2}{3}$ Sk. — 1. Lektie Hørereren 53 Rdl. 2 Mk. $10\frac{2}{3}$ Sk. — Disciplene 206 Rdl. 1 Mk. 12 Sk.

Vejle Skole.

Rektor 27 Rdl. 3 Mk. Rektor var tillige Sognepræst i Vinding Sogn, »som i sig selv er lidet og ringe«; men Indtægterne af dette Kald opgives ikke. — Hørereren 27 Rdl. 2 Mk. — Disciplene 11 Rdl. 5 Mk. — Til den danske Skole kunde blive tilbage: Skolehuset og 43 Rdl. 1 Mk.²⁾

Ringkøbing Skole.

Rektor 65 Rdl. 5 Mk. 4 Sk. — Hørereren 27 Rdl. — Disciplene 5 Rdl. 3 Mk. 8 Sk. — Til den danske Skole kunde blive tilbage: Skolehuset og 23 Rdl. 12 Sk.²⁾

Lemvig Skole.

Rektor 102 Rdl. — Hørereren 19 Rdl. 2 Mk. 8 Sk. — Disciplene 26 Rdl. 1 Mk. 4 Sk. — Til den danske Skole kunde blive tilbage: Skolehuset og 8 Rdl.²⁾

¹⁾ Dengang Designationen blev skrevet, var der ingen Conrektor i Ribe, men Rektor nød ogsaa Conrektors Indtægter, altsaa i alt 441 Rdl. 5 Mk. 11 Sk.; dog holdt Rektoren selv en Subrektor. Jfr. Side 513 Fodnote 4.

²⁾ Hvor mange af disse Penge (der skulde blive tilbage til den danske Skole) Rektoren, Hørereren og Disciplene havde haft, specificerer jeg ikke her. Jfr. Side 504 Fodnote 2.

Holstebro Skole.

Rektor 84 Rdl. 2 Mk. 13 Sk. — Hørereren 41 Rdl. 1 Mk. 8 Sk. — Disciplene 67 Rdl. 2 Mk. — Til den danske Skole kunde blive tilbage: Skolehuset og 23 Rdl. 6 Sk.¹⁾

*

Forslag

Hvad Lærerne udi de afgaaende Skoler formeenes at kunde tillegges udi Pension, indtil de andenstæds blive employerede eller og ved døden afgaae.²⁾

Warde Skole.

1. Rector aarlig 40 Rdl. » Mk. » Sk.
De øvrige 13 Rdl. 1 Mk. legges nu for først til Rector i Riibe, indtil Rector i Warde faar anden Employ, da de fulde 53 Rdl. 1 Mk. henlægges til Riiber Rectorat.
2. Hørereren beholder hans hidindtil havte Løn. 19 — » — 8 —
Hvorimod hand assisterer den Danske Skoleholder med Sangen udi een af Kirkerne; men naar hand bliver til andet Brød befordret eller ved døden afgaar, falder disse 19 Rdl. 8 Sk. til Deeling imellem Hørererne i Riiber Skole.
3. Disciplerne udi Warde deres Stipendia henlægges til Riiber Skole og bliver den til Indtægt saaledes Aarlig. 59 — » Mk. 15 Sk.

¹⁾ Hvor mange af disse Penge (der skulde blive tilbage til den danske Skole) Rektoren, Hørereren og Disciplene havde haft, specificerer jeg ikke her. Jfr. Side 504 Fodnote 2.

²⁾ Dette Dokument er mærket »L.«

Saaleedes til Viidere Resolution og
Foranstaltning forfattet af
C. C. v. Gabell. Matthias Anchersen.

Bramminge og Riibe d. 22. Decemb. A^o 1739.

(Indlæg til jydsk Tegnelse 4. Marts 1740 Nr. 14. —
I Rigsarkivet.)

*

Relation

Over, hvilke Docentes i de Reducerede Skoler kunde
emplojeres til de Danske Skole Tienister.¹⁾

Warde Skole.

1. Rector tragter efter Præste Embede.
2. Og Hørerens ligesaa.
Saa ingen af dem agter at tage imod det Danske
Skoleholderie.

Den ellers her værende Danske Skoleholder Iens
Matthiesen er endog i hans Skole Embede con-
firmeret af Deres Kongl. Maj^t; Men hans Forhold
er dog ikke saaledes, at jo een anden til det Danske
Skoleholderie kunde være høystfornøden, allerhelst
hand ikke udviiser sig stedse saa flittig med de
Unge Underviisning, som skee burde.

Saaleedes Efter Indhændte Efterretninger og
Een Hvers, Os bekiendte tilstand forfattet af
C. C. v. Gabell. Matthias Anchersen.

Bramminge og Riibe d. 22. Decemb. A^o 1739.

(Indlæg til jydsk Tegnelse 4. Marts 1740 Nr. 14. —
I Rigsarkivet.)

IV.

Christian den Sjette, af Guds Naade Konge
til Dannemark og Norge [etc.],
Vor synderlig Gunst tilforn; eftersom Os Elskelige
Vores tilforordnede Commissarier over de Latinske

¹⁾ Dette Dokument er mærket «M.»

Skoler i vore Riger Dannemark og Norge ved een deres allerunderdanigste Forestilling af den 3die Februar næstafvigte til Os have indleveret nogle af Eder til dennem indsendte Documenter bestaaende

1. Udi en Forklaring under Lit. A. over Riber Stifts Latinske Skoelers aarlige Indkomster for Lærere og Discipler, nemlig først de vedblivende 3de Skoeler i Ribe, Colding og Fredericia, og dernest de ophørende Skoeler i Varde, Vejle, Ringkjøbing, Lemvig og Holstebro.
2. Lit. K. een Designation paa det, som ved hvert Stæd til de Danske Skoeler bør og maae forblive.
3. Lit. L. Forslag om, hvad enhver af de afgaaende Lærere skal beholde i Pension, indtil de blive employerede, og hvad der for nærværende Tiid til andre Skoeler kan henlægges.

Og for det 4de under Lit. M. et Forslag, hvortil de reducerede Docentes kunde employeres.

Saa have Vi af samme Documenter og i Særdeleshed af Lit. L. confereret med A. erfaret:

1. At af de 5 reducerede Skoeler bliver Overskud, naar Pensionerne eengang ophøre, til Docentes i de blivende Skoler 467 Rdl. 9 Sk.¹⁾ — — — —
— — — Men som I af denne Summa ikke have lagt mere til Fridericiæ Skoeles Rectorat end alleene de fra Weyle Skoles Rectorat udkommende 27 Rdl. 3 Mk. og til Colding Skoeles Rectorat ikke mere end de fra Veile Skoeles Hører udkommende 27 Rdl. 2 Mk., hvorimod I have lagt ald Resten til Ribe Skoles Docentes, beløbende sig i alt til 412 Rdl. 1 Mk. 9 Sk.²⁾, nemlig til Forbedring for

¹⁾ I Ribe Stiftsøvrigheds »Designation over Lærernes udi Riiber Stifts Latinske Skoler saavel som Disciplernes aarlige Indkomster« findes der 2 Sammentællingsfejl. Disse 2 Fejl har Skolekommissionen ikke faaet Øje paa, og de gaar derfor igen i det kgl. Reskript. Saaledes har Reskriptet paa dette Sted 468 Rdl. 9 Sk. Jeg har rettet Fejlene, men dog i Fodnoter gjort opmærksom paa Rettelserne.

²⁾ Reskriptet har fejlagtigt 413 Rdl. 1 Sk. Fejlen skyldes her ikke blot Stiftsøvrigheds Sammentællingsfejl i Designationen, men ogsaa en Regnefejl af Skolekommissionen, en Fejl, der glat væk gaar igen i Reskriptet.

dericiae Skoele, bemeldte Weyle Skoeles Disciplers Indkomster 11 Rdl. 5 Mk. legges til samme Skoele, saa skal og Warde Skoele Disciplers Tilhørende 59 Rdl. 15 Sk. flyttes til Colding Skoele og Resten, som bliver 99 Rdl. 12 Sk.¹⁾, være for Riber Skoeles Discipler, og ville Vi herhos Allernaadigst, ligesom det i andre Stifter er anordnet, at til saadanne Beneficia at nyde i de blivendes Skoeler skal de Discipler fra de Stæder og Egne, hvorfra Stipendierne ere tagne, være nærmest berettigede, hvorfore Magistraten for de reducerede Skoelers Steder skal tilholdes og være forbundne at sørge for og svare til Capitalernes Sikkerhed og Renternes Indkrævelse og Provsterne at være pligtige at indkræve Degne-Pensionerne og dem ved Landemodet til hver Skoeles Rector imod Qvittering at levere, til den Ende Degne-Pensionerne skal udi den nye Ligning sættes paa Penge aarlig vist at svare.

4. Saasom I have foreslaaet næsten alle de reducerede Lærere til Præste-Kalde og imidlertid at nyde Pension, der vil forvolde, at de vedblivende Skoeler ey udi lang Tiid kunne komme til at nyde Frugten af det, som dennem nu allernaadigst er tillagt, saa have Vi for Pensionerne nogenledes at spare allernaadigst funden for gott, at Hørerens i Warde skal modtage Skoeleholderiet sammesteds og dertil nyde Degne Kaldet med Offer til Høytiider samt Accidencer og i samme Station afvarte, at Hannem efter allerunderdanigst Ansøgning nogen Promotion allernaadigst bliver forundt. Iligemaade ville Vi allernaadigst, at Hørerens i Weyle skal have Skoeleholderiet sammesteds med Degne-Kaldet, dets Offer og Accidencer — — — — —
— — — og skal der paa Liigemaade forholdes med Hørerne i Lemvig, Ringkiøbing og Holstebro. Thi endskiønt I have berettet, at der paa et og andet af disse Stæder ere tilforn Skoeleholdere beskikkede, saa hindrer det dog ikke, siden de Skoeleholdere ey have med Degne-Kaldet at

¹⁾ Reskriptet har fejlslagtigt 98 Rdl. 3 Mk. 4 Sk.

giøre, saasom de læse for Børn for Betaling; men disse nu forordnede skal læse for de Fattige for intet, forestaae Sangen og nyde, hvad dertil er lagt. Udi det øvrige have vi allernaadigst ladet foranstalte udi Vores Danske Cancellie, at Rector i Warde Iohan Bach og Rector i Lemvig Mag. Schougaard til første forefaldne Convenable Vacancer af Præste-Kald skal anføres, og dersom de inden et halvt Aar bliver employerede, skal de lade sig nøye uden viidere Pension; men hvis ikke skal Rector i Warde nyde Pension af sine forrige Indkomster aarlig 40 Rdl., som imidlertid skal afgaa Rectori udi Colding — — — — —
— — — — — Og som Vi da saaledes herved allernaadigst have regleret, hvorledes det med de Latinske Skoeler i Riber Stift, baade de blivende og ophørende, saavel som med Lærerne og Disciplerne samt Skoelernes aarlige Indkomster, skal forholdes,

Saa have I Eder efter denne Vores allernaadigste Befalings Indhold udi alt allerunderdanigst at rette og forholde, og udi det øvrige indberettes Os af Eder allerunderdanigst, at denne Vores Allernaadigste Befaling er Eder til Hænde kommen.

Befalendes Eder Gud!

Skrevet paa Vort Slott Frideriksberg d. 4de Martii A. 1740.

Under Vor Kongelige Haand og Signet.

Christian R.

Holstein.

Til

Geheyme Raad og Stifts Befalings Mand Christian Carl von Gabel og Biskop Mag. Matthias Anchersen ang., at Varde, Veyle, Ringkiøbing, Lemvig og Holstebroer Skoeler i Riber Stift skal reduceres, men Ribe, Fridericia og Colding Skoeler vedblive, saa og hvorledes de reducerede Skoelers Indkomster skal henlægges til de blivende Skoelers Lærere og Discipler.

(Jydske Tegnelser 4. Marts 1740 Nr. 14 (i Rigsarkivet). — Trykt i Ribe Skoleprogram 1828 som Fodnote Side 30—35.)

D. *Hovedkilder.*

Utrykte: Jydske Registre og Tegnelser og Indlæg dertil (i Rigsarkivet), særlig jydske Tegnelser 4. Marts 1740 Nr. 14 og Indlæg hertil. En Pakke i Ribe Bispearkiv i Landsarkivet i Viborg med Dokumenter vedrørende Reduktionen af Ribe Stifts latinske Skoler. Albert Thuras († 1740) latinske Manuskript fra 1738 »Valvæ scholarum Danici regni apertæ« paa Universitetsbibliotheket (Additamenta 205 Kvart). Biskop Hegelunds († 1614) Almanakoptegnelser paa det kgl. Bibliothek (Hielmstiernes Samling 2544 Oktav). Overbibliothekar, Dr. phil. P. G. Thorsens († 1883) Samlinger paa Universitetsbibliotheket (Additamenta 617 a Kvart). Raadstuearkivar, Dr. phil. Oluf Nielsens († 1896) Samlinger Nr. 6 (i Stednavneudvalgets Arkiv i København).

Trykte: R. Nyerup: »Historisk-statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge i ældre og nyere Tider« 3. Dels 1. Bind 1804. Vilhelm Bang: »Latin-skoleliv og Studenterliv« 1892. Indledningen i Dansk-lærerforeningens Udgave af »Erasmus Montanus«. H. F. Rørdam: »Reformer i det lærde Skolevæsen i Christian VI's Tid« i »Kirkehistoriske Samlinger« 5. Rækkes 2. Bind 1903—05. A. C. Wedel-Heinen: »Nogle antiquariske Efterretninger om Varde Kjøbstæd« i »Historisk-statistisk Maanedstidende for Ribe Stift« 1839. S. V. Wiberg: »Almindelig dansk Præstehistorie« I—III 1870—71 (Supplement hertil 1879, Register 1873). H. F. Rørdam: »Danske Kirkelove« 1. Bind 1883. »Danske Samlinger« 1865—79. O. Nielsen: »Skadst Herred« 1862. Samme: »Hjerm og Ginding Herreder« 1895. Palle Fløe og O. Nielsen: »Historiske Efterretninger om Hemmet, Nørre-Bork, Sønder-Bork og Sønder-Vium Sogne« i »Samlinger til jydsk Historie og Topografi« 1. Rækkes 7. Bind 1878—79. »Kjøbenhavns Universitets Matrikel«, udgivet af Birket-Smith, 1. Bind 1890 (1611—67), 2. Bind 1894 (1667—1740). »Danske Atlas« 5. Bind 1769. Hofmans »Samlinger af Foundationer« 4. Bind 1759 og Supplementet hertil i 9. Bind 1763.